

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Бельдій Оксани Вячеславівни
«Символіка кольору в релігійних культурах»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Дисертація Бельдій О.В. є виконаним на належному теоретичному рівні грунтовним дослідженням маловивченеї до цих пір тематики феноменології релігії. Йдеться про особливості символізації і функціонування кольорів у релігійних культурах. При цьому помітним є намагання авторки не лише продемонструвати значущість кольорів у різних релігійних культурах, але й виявити ті їх приховані смысли, які дозволяють з дещо іншої перспективи збагнути своєрідності певних релігій.

Актуальність теми передусім визначається потребою апробації власне феноменологічного вивчення релігії, в основі якого полягає дослідження інтенцій та смыслів. Звісно, що такого кшталту вивчення релігії демонструється на прикладі кількох аспектів колористики. З іншого боку, авторка наполягає на необхідності окреслити горизонт комплексного підходу до аналізу феномену кольору в релігійних культурах, послуговуючись при цьому потенціалом певних методологічних підходів. Йдеться переважно про теорію сприйняття М. Мерло-Понті, вчення про вербальну та матеріальну символізації Е. Ліча та установки «феноменології нового стилю» у викладі Ж. Ваарденбурга.

Мета дисертаційного дослідження, його завдання, наукова новизна, основні положення та висновки, що з них випливають, чітко окреслюються та переконливо обґрунтуються. Для виконання завдань дисертаційної роботи Бельдій О.В. використовує ідейний потенціал численних перекладних та україномовних творів з тематики релігійної символіки, різних аспектів колористики і тих здобутків методологічних стратегій, які продуктивно працюють на полях філософії, культурології та релігієзнавства. На увагу

заслуговує запропонована авторкою модель функціонування кольору в релігійних культурах на трьох пов'язаних між собою структурних рівнях. Йдеться про вербально-текстуальний, зображенувальний та практичний з його екстравертивною та інтровертивною складовими. Крім того, Бельдій О.В. вносить доволі конструктивні коригування та уточнення до різних аспектів тематики феноменології кольору. Зокрема йдеться про семантичну історію різних кольорів та особливості сприйняття їх символіки в архаїчних культурах, язичницьких традиціях, автохтонних релігіях Китаю і Японії, в буддизмі, християнстві та ісламі.

Структура дисертаційного дослідження Бельдій О.В. загалом відповідає сформульованій меті та логіці розкривання поставлених завдань. Щоправда, найменування другого розділу «Функціональні рівні виявлення символіки кольору в релігійних культурах» дещо не узгоджується з його змістом, в якому розкриваються тільки два відповідні рівні (вербально-текстуальний та зображенувальний). Натомість, практичний рівень функціонування кольору в релігійних культурах стає предметом окремого розгляду у третьому розділі.

Стосовно змістового наповнення розділів. Авторка дисертаційного дослідження послуговується фактичними матеріалами доволі інформативних текстів переважно релігієзнавчого та культурологічного характеру, пропонуючи при цьому виважені узагальнення та оцінки. Вірогідно, що підключення різноманітних текстів з їх багатим емпіричним та ідейним потенціалом повинне було б справно виконати роль підсилення наявних у тексті дисертації аргументацій та узагальнень. Проте у текстовому просторі дисертації має місце постійний конфлікт між дескриптивізмом та аналітикою. Причому у цьому зіткненні не завжди перемагає аналітика. З іншого боку, Бельдій О.В. неодноразово вдається до переповідання логіки міркувань та фактичного матеріалу з текстів відомих у наукових колах дослідників. Для прикладу, варто згадати про переповідання суджень Аріеля Голана (сс. 68-77), Роберта Біра (сс. 104-118), Євгенії Завадської (с. 92-95), Мішеля Пастуро (сс. 62-64, 85-88, 170-173).

Варто схвально сприймати спробу Бельдій О.В. відтворити історичний поступ вивчення тематики колористики у контексті різних філософських та наукових установок. В зв'язку з цим заслуговує на увагу виклад у першому розділі здобутків Аристотеля, І.-В. Гете, П. Флоренського, Й. Іттена, М. Пастуро, М. Сєрова, А. Шиманської. При цьому, у вступі дисертації згадується про важливість доробків Платона з метафізики кольору. До того ж у списку джерел є посилання на його діалог «Тімей». Проте у тексті первого розділу вивчення тематики колористики розпочинається з Аристотеля. Платон залишається поза увагою авторки дисертаційного дослідження.Хоча з його іменем пов'язується один з первих досвідів осмислення феномену кольору як «полум'я, яке вивергається від кожного окремого тіла і яке складається з частин, пропорційних здатності нашого зору відчувати» (Тімей, 67, с). Більше того, Платон намагався розкрити природу та походження білого, чорного, «кривавого» (червоного), жовтого, пурпурного, коричневого, сірого і зеленого кольорів (Тімей, 67e – 68c). Не дивно тому, що в дослідницькій літературі його визнають автором першої метафізичної теорії кольору.

Принагідно, у списку джерел дисертаційного дослідження згадується стаття відомого британського антрополога Віктора Тернера «Проблема колірної класифікації у примітивних культурах (на матеріалі ритуалу ндембу)». У тексті наголошується на зверненні до праць В. Тернера як до одного з важливих джерел, в якому розкривається тема символіки кольору в релігійних практиках (с. 15). Бажано було б у дисертації використати ідейний потенціал його збірки творів «Символ і ритуал», в якій виявляються різні аспекти теорії ритуалу і колористики. Між іншим, до змісту цієї збірки увійшла згадана вище стаття, але у повному викладі. Натомість, Бельдій О.В. скористалась скороченим варіантом її перекладу, розміщеному у збірці «Семіотика та мистецтвометрія» (відповідні сс. 50-81). Доречним буде додати, що В. Тернер заслуговує більш докладного викладу його ідейного доробку в контексті історії вивчення колористики. При наймні, тричасткова

класифікація Тернера, пов'язана з семантикою білого, червоного і чорного кольорів з її претензією на універсальність, спричинила неоднозначні дискусії в тодішніх наукових колах.

У тексті дисертації особлива увага приділяється автору корпусу «Ареопагітик». Зокрема, розкривається його метафізика та містика світла, вчення про божественний морок і вчення про форми символічного богослов'я. Проте автор згаланого вище корпусу текстів іменується «Діонісій Ареопагіт» (сс. 4, 14, 56, 122-125, 140, 170).Хоча в дослідницькій літературі проблема авторства Ареопагітик до цих пір не є розв'язаною. Справжній автор з метою надання своїм текстам більшої авторитетності просто скористався іменем Діонісія Ареопагіта (І ст.), наверненого в християнство апостолом Павлом (Діяння 14:34). Звісно, що існують різні версії ідентифікації автора Ареопагітик з якоюсь певною історичною особою. Згадаю тільки про новітню версію, яку висунув Ю.П. Чорноморець у монографії «Візантійський неоплатонізм від Діонісія Ареопагіта до Геннадія Схоларія» (2010). На його думку, під іменням Діонісія Ареопагіта приховується монофізит Іоанн Філопон. В будь-якому разі, ще з часів епохи Відродження набуває популяризації точка зору саме про Псевдо-Діонісія Ареопагіта як автора уславленого корпусу текстів.

Потребують також уточнення подані у дисертаційному дослідженні свідчення про семивимірну модель релігії, яка «дозволяє достатньо повно і багатогранно описувати, аналізувати, інколи, порівнювати між собою різні релігії» (с. 51). Йдеться про виділення шотландським релігієзнавцем наступних аспектів, точніше «вимірів» релігії: 1) доктринальний (або доктринально-філософський); 2) ритуальний (або ритуально-практичний); 3) досвідний (або досвідно-емоціональний); 4) етичний (етико-правовий); 5) міфологічний (або наративно-міфологічний); 6) соціальний (або інституціональний); 7) матеріальний. Справді, Н. Смарт у праці «Релігії світу: старі традиції і нові трансформації» (1989) пропонує вчення про семивимірну модель релігії. Між іншим у цій же праці, він використовує

термін «художній» як синонім матеріального виміру релігії. Проте у праці «Виміри священного: анатомія світових вимірів» (1996) він вводить ще один вимір релігії – політичний та економічний, щоправда розкриває його вкрай поверхово. Але з тих пір у наукових колах з іменем Н. Смарта пов’язується вчення про вісім вимірів релігії.

У тексті дисертації використовується значний буддологічний матеріал, причому не тільки у перспективі з’ясування символіки колористики. Проте у більшості випадків авторка послуговується працями відомих дослідників буддійської спадщини, зазвичай нехтуючи важливими переджерелами. Звідси випливають певного роду неузгодженості при передаванні основоположних термінів. Для прикладу, у дисертації розкривається зміст колористики тантричної мантри «Ом А Хум». Бельдій О.В. стверджує, що «триедність місячного, сонячного і центрального каналів, пофарбованих у білий, червоний і синій кольори, репрезентує тіло, мову і ум божества, які співвідносяться з трьома священими складами (Ом А Хум). Останні виникають у тім’яному, горловому, сердечному центрах божества як три «каї», чи тіла будди» (с. 113). Переклад сакральних складів мантри потребує коригування. Йдеться не про тіло, мову та ум, а про тіло (*Om*), мовлення (*A*) і дух, розум, серце (*Xum*). Якщо спробувати пов’язати їх з колористикою, то білий «Ом» є зародковим складом тіла усіх будд з концентрацією на голові, червоний «А» є зародковим складом мовлення, фокусуючись у горлі, а синій «Хум», в свою чергу, виявляється зародковим складом думки, зосереджуючись у серці.

Опис згаданої вище мантри подається у тексті «Гухъясамаджа-тантри» (VIII ст.), яка нині є доступною у російському перекладі. Особливу увагу зверну на семантику другого сакрального складу. Йдеться про *vāk* (санскрит), *ngag* (тибетська), які в перекладі означають саме «мовлення», фонацію, проговорення, але не мову.

Зрозуміло, що висловлені зауваження, побажання та вказані недоліки не ставлять під сумнів концепцію та зміст дослідження в цілому. Автореферат

відповідає основним положенням роботи, повністю відображає логіку дослідження і його основні результати. Дисертаційна робота «Символіка кольору в релігійних культурах» є завершеною працею і відповідає всім чинним вимогам до кандидатських дисертацій, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор – Бельдій Оксана Вячеславівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11. – релігієзнавство.

Офіційний опонент:

**кандидат філософських наук,
доцент кафедри релігієзнавства
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Сарапін О.В.